

նէճէ զառեթ նաջի օլմադ լա
կէլիւ իտուկինի թախմինտէն ի
ըէթ ալիւ:
Սէ՞ն մի իտին պունու սէօյլ:

պիրտն նե՛կ՝ պագարոսն առօրեմուն-
շուն օլ կիւնէ դատար կէօրիւմէ-
տիք պիր սուրէթտէ լէհհնի ալ
վաւա օլաւպ, վէ քէմալը հիտտէթ
վէ շիտտէթիք, վէ պիր իոթիհպ
քեւտիր հէհնիւք քէհհն . . . քէհհն . . .
եհնէ քէհհն . . . առտի . . . պէօյլէ
շէլիւն նէ՛կ վիճուտի վար, նէ՛կ առ
միւմաիլէյհ տօղթօր, էյյէ պիր
իւմ՝ պուլապիլիշ տիր. պուլալարն
հէրաւա զէվամտան իպարէթ շէյ-
տի տիր :

իր, յաղկոթ թիւնը իրօք մեծ եւ
աւ, իւր ցուցած փորձառութիւնը
հասարակաց համակրութիւնն ար-
բնցուց եւ Դազդիւոյ տէրութիւնը
խեց զօնեւ այս ձեռնարկութեան
Հէվլուի, զբքեր հնարեց որ իր
պակեաւաններն կրնային կարողալ զա-
նք, հասարակ զբքի թղթերուն
էս, բայց հաստատուն թղթերու
այ տպուած էր, Հասարակ զբ-
րուն պէս թուղթին երեսը ուռե-
ցած եւ բարձիկեկ տպուած էին,
աշակերաններն թղթին վրայ քցե-
ած զբրեկ զգալով մատոյնն՝ կը
րդգային: — Թէպէտ խնտ խոշոր
անարմատութիւն բանէր էին, բայց

(103)

ԹՈՒՒՃՏԱՆ ԳԸԶԼԱՐ

Եւ. տը Լասնէյին ճանը, մէր-
 ումէնի սէփտիկնտէն, վէ զաթէն
 զալէլ. զարթար հազգընտա առ
 հալը սախալէթ իտէկէյմէքտէ

գրքը տեղ կը ծառայէին կոյրերուն. այս կերպով շատ գրքեր տպագրուեցան: Պարոն Հէփօնի վեց աշակերտներէն մին՝ Բաթէնպաք՝ ժամանակ մը Պերճիոյ ազգային ժողովին խիստ հռչակաւոր ատենաբաներէն մին էր անուանի՝ մաթեմատիկայի բոլոր ճիւղերուն մէջ Քալքալաքաքէն, ճարտար ատենաբան ուսումնական և բանիրուն անձ մը: Զգարտապէս զուարճալի բան մ'է տեսնալ որ ատենին մէջ կեդնէ ու կ'սկսի ատենախօսին և ուն. կընդդիմեցնուին կողմէ իւր խօսքը: Խօսածքն յստակ արագ և եռանդուն է, զգացումներն զօրաւոր որ զօրեղ շարժում կուտան իրեն և շարժումնքն ուղարկու:

Ինչպէս ըսինք Գաղղիոյ կառավարութիւնը ձեռնադրութիւն ըրաւ: Հէփօնի վեց ձեռնարկութեան, և դպրոց մը հաստատեց որ պիտի կրթութիւն կոյրերն նորա խնամակալութեանը և կառավարութեանը տակ:

Ջանադան եղանակներ հնարեց հասարակաց վարժութեան ոյսկայլ մասունքներն ուսուցանելու. ուշխարհագրութիւն և ասֆիցիներ թուղթին երեսին վրայ բարձր ցրեռած գիծերով աշխարհացոյցի տախտակներ յօրինելով:

Թաւառանութիւն՝ քառակուսի ծակերով լեցուն տախտակով մը, ուր աշակերտք միւսոր թուանշաններով տիպերը շարելով խնդիր կը կատարէին ու կը հաշուէին:

Երաժշտութիւն՝ թուղթին վրայ ուղեցած և շաշափերի խաչերով:

Գիր՝ Թղթին վրայ գրելը չեռակ յառաջ խաղցող գործն էր:

Այս ճարտարապետ մարդերը ու բարի անձը իւր բոլոր ժամանակն իր առարկային տուաւ և Փարիզը դպրոցն իր կառավարութեան տակ ծաղկեցան և ժողովրդեան պիտանի եղաւ, իր աշակերտներուն կը սովորեցնէր ուստիանձեղ, հիւսեղ, մանեղ, սակառներ, խափներ, խառաղաններ, մեծաններ գլխարկներ և ուրիշ անոնց նման բաներ չինել, և քաջայերէր զանոնք առաւել ևս դժուարին արուեստներ բանել, և ևս այսպէս շատ չանցած կոյրերուն համար եղած տպագրութիւնը կոյրերը կը կատարէին:

Իր դպրոցին համարն արագապէս տարածուեցաւ. ընդհանուր եւրոպա իր աշակերտներն փոխանակ ուրիշներուն բեռ ըլլալու իրենց անկեղ վիճակէն կոնգնեցան, և մարդկային ազդիւն օգտակար եղանակով մը միտնէր՝ Գերմանիա անցնելով կոյրերուն վիճակն բարելաւեց և զանոնք մարդկութեան օգտակար անդամներ ընելու համար այս երկրին Գերմանիոյ ձեռքնառութիւնն կը հայցէր իւր բանին և իւր գործով, անուանի հանգէս մը կը հիւրընկալէր այս անձին յօգուածներն:

Ասոր միւս ընկերներէն մին ևս Անգղիա անցնելով, Անգղիոյ ժողովրդեան ու շաղկապութիւնն արթնեցուց և քիչ ատենու ան մէջ վեց դպրոցներ հաստատուեցան իւր Գերմանիոյ և իւր Անգղիոյ մէջ: 1835ին տասներկուքի կը հասնէր այս բաւերեւոր գործին համար այս երկու երկրին մէջ հաստատուած դպրոցք:

Այս դպրոցներու շնորհիւ կոյրերը հարկաւորապէս իրենց վրայ դալու աղքատութենէն ազատուածներէն և ուրիշներէ կ'ախտ մ ունենալէն կազատուին և կ'սկսին լուսաւորեալ գործունեայ և օգտակար անձինք, և դպրոցներն կը ձգեն, ըլլալով անդամներ մարդկութեան զործող խմբին, և անոնցմէ դուրս կեղեկ միտքներուն փութացած, արհեստի տէր եղած և արքար ապրուստ մը չահելու միայն ուսած:

Անցնինք հիմայ թէ Ամերիկայի և ուրիշ երկրներու մէջ ինչ միջոցներ ձեռք առնուած է առ օր

զորմէլ արարածոց կրթութեան և վիճակին բարգաւաճման:

Յաջաւէ՛ Յաջաւէ՛
(Երանահեղ)

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ Ի ԿԻՆԻՒՆԻՈՑ

ՄԻԱՑ. ԸՆԿ. ՎԱՐՅԱՐԱՆՔ
ՅԱՏԱՆԱ

Տիար Խմբագիր,

Ամեն անաւք, որոց արտին մէջ, ազգ, հայրենիք, դպրոց և դարգացում, կրթութիւն և դաստիարակութիւն, իրենց բուն տեսակէտով և նշանակութեամբ, տեղ եւ օժեկան բռնած են, անշուշտ լսելով հայ ժողովրդեան մի նշանաւոր խմբին մէջ ցաւալի վիճակներ եւ արտի հետքեր, հակառակ պայծառ ազգայնութեան և դպրոցական զարգացման, չեն կրնար անտարբեր լինել:

Յիշկից աշխարհին մէջ Ատանա, մի նշանաւոր քաղաք է. մանաւանդ մեր ազգայնոց նկատմամբ, որք բաւական մեծակի և հարուստ խումբ մի կը կազմեն:

Հաղիւ թէ տարի մը կընէ, այն յառաջադիմական շարժումն, որ սկսած էր մեծ զանգ Ատանայի ժողովրդեան մէջ, և Պոլսոյ երկոց Միաց. Ընկերութեանց շնորհիւ որք երեք վարժարան հաստատած են են առաւ, որոց մէջ վարժարանաց բացման միջոցին երկու սեւէ բաղկացեալ 1100ի մօտ աշակերտներ ընդունուած էին դաստիարակութեւն համար:

Ինչպէս Հայ բնիկը Ատանայի, նոյնպէս մենք, որ պաշտօնի մը ժամանակէ մ'ի վեր հիւր եղած ենք Ատանայի մէջ, խիստ ուրախ եղած էինք այդ բարեգործական հաստատութեան և յառաջադիմական շարժմանց մասին:

Բայց այսօր ցաւօք արտի կ'տեսնենք որ սոյն գործը սկստածին չափ յաջող չը գնաց, և Ատանայի բարի բաղանքներն և գովելի աշխատութիւնները գոնէ կ'սկսով չափ չզարակուեցան, որոց համար մի մեծ միջոցութեան պիտի լինեն, և մանաւանդ ժողովրդեան ներկայացուցիչ Քաղ. Ժողովոյ Մեծ. անդամն, որք բազում աշխատած են հաստատութիւնը համադրելու՝ սոյն վարժարանները ընկերութեանց յանձնելու մասին: Եւ այսօր իբրեւ դատաւարտեալ ժողովրդեան կողմէ կը քննադատուին և կը բաժանուեն:

Գանի մ'օր առաջ պատահեց առիթ ունեցող քաղաքի մէջ գտնուող օտար ազգաց և Հայոց մասնաւոր վարժարանաց հետ նաեւ Ընկերութեանց խնամք յանձնուած երկուսեւ վարժարաններն ալ այցելել:

Ընկերութեանց վարժարանաց մասին՝ առանց հասարակութեան մէջ տեղի գտնուող խոշոր գտնուածները նկարագրելու, միմայն իմ քաղաք մի քանի դիտողութիւններ անկողմ նակալութեամբ և անաչառ զգացմամբ արտի՝ հրապարակ տալով Միաց. Ընկերութեանց արդի Տնօրէն ժողովոյ Մեծ. անդամն ու շաղկապութեան կը յանձնեմ:

Ինչպէս վերը յիշեցինք, Ընկերութիւնք երեք վարժարան հաստատած են Ատանայ, Աշխենեան, Արամեան, Արգարեան անուամբք:

Աշխենեան վարժարան. — Որ աղջկանց կը վերաբերի, կը պարունակէ այժմ 350ի մօտ աշակերտութեան, ունին միայն երկու տիկին վարժուհիներ և մի տիկին կառավարչուհի. վարժուհիներէն Տիկին Վառվառէ Թ. Նալբանդեան ընդհ. դաստիարակուհի, և որու յանձնուած են 300ի շուրջ ուսանողներ, որոց մի մասին՝ դրամավարժեան հետ մայրենի լեզու դաս կը տայ. տաճկերէնը նաեւ թարգմանել տալով, վաւերապէս աշակերտութեան երէք:

Հայերէն խօսիլ չգիտեն և նոր վարժուելու վրայ են. Տիկին Թ. Նալբանդեան միւսերոցմէն ընդհանուր աշակերտութեան ձեռագործի դասատու է. Սա իրեն օգնական ունի Ատանայի տիկին մի, որ փոքրահասակ աշակերտութեան մի մասին կը սովորեցնէ և միւսը ամայն կառավարչուհի է: Իսկ միւս վարժուհին Տիկին Ա. Քահանայեան, որ զխաւոր ուսուցչուհի է և իրեն յանձնուած 40ի շուրջ հասակաւոր աշակերտութեանց կ'ուսուցանէ մայրենի լեզու և հայկաբանութեան ճիւղին մի քանի կրթական դասերու սկզբունք, և երբեմն կ'օգնէ Տիկին Թ. Նալբանդեան:

Աշխենեան վարժարանին մէջ նախա կարեւոր կէտը դիտել պէտք է որ աշակերտութեանց ուսուցիչներէն բաղկացած, օրհափ քիչ են իրենց դաստիարակներու թիւն. արդարութեամբ խօսելով, ինչպէս վերը կը տեսնենք խիստ ծանր տեսող Տիկին Նալբանդեան պաշտօնը իւր ընկերութեանցին մէջ, ասոր հետ մէկտեղ մանաւորապէս շնորհաւարեաց արժանի են Աշխ. վարժարանի բարեկարգութիւնք բոտ բուսական ի շնորհս յիշեալ ընդհանուր դաստիարակ Տիկինը, որոց համար, պարկեշտ և աշխատասէր բնասիրութիւնը Ատանայի տեղող հասարակութեան յայտնի են արդէն (1):

Արամեան վարժարան. — Որ կը պարունակէ 1100ի մօտ հասակաւոր աշակերտներ, որոց կան երկու ուսուցիչ և մի կառավարիչ ուսուցիչներէն մին Տ. Գ. Էղաճեան, և միւսն Տ. Խ. Շահինեան: Տ. Էղաճեան ընկերութեանց նախորդ Տնօրէն ժողովոյ կողմէն իրեւ. Տնօրէն դատաւար զրկուած էր յԱտանա, և միւսը ամայն դատաւար հայկաբանութեան և գաղղիարէն լեզուի: Սակայն քիչ ժամանակէ յետոյ իր ընկերութեանց ընդհանուր Տնօրէն Մեծ. Գրիգոր Էֆէնյան Ման. տալճեան յիշեալ անձը իւր պաշտօնին անյարմար դուրսելով, Արամեան վարժարանի մէջ լոկ մի քանի դասեր յանձնած էր նախ: Այժմ կը ընենք թէ Միացեալ ընկերութիւնք Սանտալճեան Մեծ. Գրիգոր Էֆէնյանի դժբաղդ մահուանէն յետոյ, Տ. Էղաճեանի կը յանձնեն վարժարանները բարեկարգութեան մէջ պահելու պաշտօնը, որոց համար այժմ անկարող կը ներկայտուեն իւր անձը շարունակ և օրինաւոր դատաւարութիւն մը ընելու. ինչպէս կ'ըսէ մեր թղթակցութեանց պարտաւրով և իտէպ վարժարանները այցելելու առթիւ, իւր կարեւորագոյն դատաւարութեան ներք ընդհանուր, որոց խիստ պէտք ունին Արամեան վարժարանի ծարաւի ուսանողք, մանաւանդ ու վարժապետական սովի միջոցին:

Տ. Խ. Շահինեան, օգնական մանկավարժ, կ'ուսուցանէ Արամեան վարժարանի մի քանի կարգերուն Մայրենի լեզու և թուաբանութեան սկզբունք:

Տ. Գ. Էղաճեան անբարեկարգութեան մի առաջին օրինակ կը տայ, երկաթագործ երկաթաարդ մը կառավարիչ կարգելով Արամեան վարժարանի մէջ մէկ ու կէս օսկի տաճկաւոր յառակացնելով նմա. մեքքալ կը ճանոչեմք որ յիշեալ երկաթագործը թող թէ ուսուցիչ և ուղղադրութիւն իսկ չգիտէ, յատկութիւն մ'իսկ չունի սոյն պաշտօնին. չեմք կարծիք որ Պ. Էղաճեանի

սոյն անյարմար կարգադրութիւնն Տնօր. ժողովոյ հաւանութիւնն ստացած լինի:

Շատ խեղճ և ցաւալի վիճակի մէջ գտայ Արամեան վարժարանի կացութիւն. շատ ժամանակ դատաւարութիւնք չըլլալով աշակերտք դրելով բոլորովին անգործութեան մասնուած են:

Արգարեան վարժարան. — Որն որ կը պարունակէ 350ի մօտ աշակերտներ միջին և փոքր հասակով, որոց կան մի զխաւոր մանկավարժ դատաւար և մի կառավարիչ:

Մանկավարժ դատաւար. — Տ. Շաւարշ-Յարութիւն Նալբանդեան, Տ. Սանտալճեան սորա պաշտօն սրաւ չափ էր ի սկզբան դատաւարութեւն հայկաբանութեան, պատմութեանց, աշխարհագրութեան և գծագրութեան ճիւղերուն վրայ: Սակայն մանկավարժ դատաւար մը չգոյութիւն, հարկադրած են զտեսչութիւն՝ մանկավարժի պաշտօն տալ նմա Արգարեան վարժարանի մէջ, որ այժմ՝ կ'ուսուցանէ սոյն վարժարանի բաղմալի ուսանողներուն մանկավարժական մի քանի սկզբնական դասեր նոր դրութեամբ. սա պաշտօն ունի նաեւ եկեղեցական երաժշտութեան և ազգային երգերու գաղափարութեան և Ատանայի երկու թաղերու եկեղեցեաց մէջ փոփոխակի դպրապետի պաշտօն կը կատարէ: Կառավարիչ Տ. Սարգիս Սահակեան, փոքրահասակ աշակերտները կը կրթէ և կը կառավարէ: Որքան ծանր գործ, 350 աշակերտ և մի մանկավարժ դատաւար, ընեցէ՛ք և մի՛ դարմանայք:

Մանկավարժ նկարագրելու Ատանայի վարժարանաց աղետալի վիճակը, միմայն նպատակ ունենալով Միացեալ ընկերութեանց զըլլալ հայեացքը նորա վրայ դարձնել ու՛մ կը պատկանին սոյն վարժարանաց մէջ ուսանող 800 ապագայ Հայ սերունդեան անդամացելու պարտաւորուող մանուկներու քաւ կամ անքաւ, և որոց ուսումն և կրթութիւն տալու պաշտօն պատկանին ստանձնած են. սոցա ձեռքն է սոյն մանուկներու Կեանքի մահ, եթէ Ատանայի Հայք բոտ ինքեան կարող լինէր իւր վարժարանները բարոյապէս հոգալ. ինչպէս եւս ինչ որ մը պաշտպանութեան դիմելու...

Սոյն վարժարանաց ոյսպէս անհաստատ դիրքը և ցաւալի կացութիւնը ծնողք տեսնելով, օր ըստ օրէ զանգամանք կը բարձրացնեն, և պատարժան Քաղ. Ժողովոյ անդամք չեն համարձակիր հաւաքել այն դպրոցներու ամառական թոշակներ, որոց գումարն ամիսը 150 արծաթ մէճիա կը հասնի, զոր հաստատած էին նախորդ տարին Մեծ. Տնօրէն Գ. Սանտալճեան և Թ. Նալբանդեան, և 4-5 ամիս անձամբ սոյն գումարն հաւաքելով, օրինակ ցուցուցած և ժողովուրդը վարժած էին, և ինչպէս տեսնեք, սոյն միջոցին սերով կը մանակցէին ամեն ոք: Բայց այժմ կը կրեմք որ ամեն մարդ, մերկ վարժարանաց ապարդիւն ընթացքէն դժգոհ, մերթ անօրէն դատաւարի անյաջող և անվարժ վարժութիւնն դիտելով, եւ համադրած լինելով որ 4-5 դասախորհակով 800-1000 աշակերտ կըրթին և ուսուցանելն ճշմարտութեան չափ հեռի կը գտնուի, և վերջապէս նախատեսելով միանգամայն որ իւր աշխատութիւնը և նուէրներն ի զուր կերթան այսպիսի վիճակի մէջ, ուստի մայիս ամսէն ի վեր ոչ սոյն դրամներն հաւաքողներ կան ոչ ալ դրամ վճարելու փափաքողներ, և ճիշդ թովմաս առաքելի թերահաւատութեան վիճակի մէջ կը գտնուին, «մինչեւ որ աշխույժ չտեսնեն» չհաստատուի և ինչ կը փափաքին տեսնել, — պատկառաւորապէս փութով լը-

ւացումն և նոր տեսիլ մը փութով ընտրութիւնն եւ ներկայութիւնն յԱտանա, որոցմով միայն կարելի են փրկել Ատանայի վարժարանները սոյն անկարգ, աղետալի և ապարդիւն վիճակէն. այս է ուսումնական և կրթական միտք բաղձանքն, և կը յուսամք որ փութով կը տնօրինեն Մեծ. Տնօրէն ժողովոյ ընկերութեանց, յօգուտ Հայ մանկանց և ի պատիւ անձանց... Խմբագիր, կը խնդրեմ՝ հաճեցէ՛ք հրատարակել սոյն նամակն ի սէր յիշկիցի ուսումնական շաղկապեց և սոյն անմիջապէս ծնողաց, որոց հեղձամիտք ձայն և արձագանքն է սոյն յետին յուսահատութեան վիճակի մէջ, և այսու փութփութ և Լ՛այ կը գոչեն Ատանայի, որք Լ՛այ և յայտն հօգր պաշտպան Միաց. բնկերութիւնք կ'կազմեն: 23 Հոկ. 82 Միւսմք յարգանք Ատանա ՕԵՆ

ԲԱՆԴԱՅԱՆ ՈՐԱՆՈՑ

Հրաւեր առ բարերար Քաղաքացի Որբանոցին և առ ամենայն Ազգաւոր

Յառաջիկայ շաբաթ, նոյ. 21/4 Ատանա ձեռքն ի տաճարն ընծայման տուն, և Քաղաքացի Որբանոցին, որ յանուն ընծայման Սրբոյ Կոստան հիմնադրուել է, հաստատութեան ժ. տարեդարձն է:

Որբանոցին հիմնադիր-տէրն իր անկեղծ շնորհակալիք կը յայտնէ առ հասարակ տմեն բարերարաց, որոց յարատեւ օժանդակութեանց շնորհիւ այս տուն և վեց տարինք իւր վեր, նա մանաւանդ այս տարապայման անձկութեան միջոցին, բաւական թուով որ աղիւկներ կը սնուցանէ, և հազուադէպ, նոցա մայրին և առանին կրթութիւն կը տայ: Հաստատութեան մէջ պատրաստեալ որբեր, արդարեւ իրենց բարերարաց համար տարին ամբողջ, տիւ և գիշեր աղօթելէ չեն դադիր: Եւ սակայն Որբանոցին հաստատութեան տարեդարձին առթիւ, այս տարի ևս ըստ սովորութեան, յառաջիկայ կիրակէ, նոյմ. 22, բոլոր բարերարաց արեւ. շաաութեան, նոցա նշնեցեց հոգւոց համար յառաջ Ս. Պատարագ և Պաշտօն պիտի կատարուի: Եւ արդ պարտ անձին կ'համարիմ բարեպաշտ ազգայնոց ազգաբարեւոր, Արապկիրու վիճակին բարեկան առաջնորդ Գրիգ. Եղիկ օրհնողն հանդերձեալ է վերաբերումով Ս. Պատարագ և հանգիստը Պաշտօն մատուցանել ի Ս. Սահակեան եւ կեղեցին Խաղալուի:

Յետ աւարտման եկեղեցեայ, Որբանոցին մէջ տարեկան հանգէս և խաչահանգիստ պիտի կատարուի շաբաթայէ: Ապա, ըստ սովորութեան բարերարաց, ձեռագործութեան վերաբերեալ ընծայք և որբերու ձեռագործութիւնք ի տես և ի վաճառ. (պաշար) պիտի դրուին:

Որբանոցին Մայրը մեծ յոյս ունի որ, նոյն օրը, թէ՛ հանգիստ տեսն և թէ՛ անկէ ետք, բարերար ազգայնիք իրենց ներկայութեամբ պիտի հաճին միմիկարել յՈրբանոցին պատապարեալ որբեր, և նոցա ձեռագործութիւններէն մէկ մէկ բան ևս գնոց առնելով, զիրենք բարոյապէս և նիւթապէս պիտի քաջայերեն, որոյ վան ջերմ շնորհակալեալ այժմէն իսկ կ'փութամ իրենց մատուցանել:

... Խմբագիր Տէր, հաճեցէ՛ք ներկայ ազգա Ձեր պատուական թերթին մէջ հրատարակելու շնորհ ընել և առ այն կանխաւ ընդունել իմ շնորհակալեաց հաւատարմքը: Որով մնամ յաւէտ երախտապարտ:

Հիմնադիր-Տէր Որբանոցին 81 նոյ. 13/25 Օրբանոցի խաղալու Ն. Գալաթեան

